

PRIMA RELATARE DESPRE CUCUTENI ÎN LITERATURA ARHEOLOGICĂ GERMANĂ

Nicolae Ursulescu

În **Introducere** la monografia sa despre Cucuteni, Hubert Schmidt menționa că stațiunea de la Cucuteni fusese semnalată pentru prima oară în literatura germană de specialitate de Bosshard¹, trimițând la revista *Antiqua*, vol. VIII din 1890, p. 25 și urm., fără a indica însă titlul articolului și fără a face vreo altă referire la autor. Aceeași trimitere, fără nici un detaliu, fusese făcută anterior și în cunoscuta sinteză a lui M. Hoernes, unde Bosshard este citat alături de primii autori care au scris despre Cucuteni².

În mod curios, această primă semnalare a Cucuteniului în literatura germană va trece aproape neobservată în bibliografia românească de specialitate, deși a fost citată în suplimentul la primul volum al cunoscutei bibliografii a neoliticului, redactată de E. Comșa³. Ea lipsește din principalele lucrări dedicate istoricului cercetării culturii Cucuteni⁴.

În căutările noastre legate de evidențierea ecoului culturii Cucuteni în literatura universală de specialitate am găsit, la Berlin, și respectivul articol⁵. Din păcate, cu toate strădaniile depuse, nu am reușit să aflăm, până în prezent, date concrete despre autor, negăsindu-l menționat în nici una dintre enciclopediile de specialitate consultate. Singurul indiciu vag provine din revista care l-a publicat, unde, după nume și inițiala prenumelui (G.), se menționează localitatea de unde a trimis autorul corespondența sa: *Galatz*, fiind vorba, aproape sigur, de marele port dunărean. Însă, investigațiile noastre la Galați (unde am beneficiat de sprijinul colegilor de la Facultatea de Istorie a Universității, de la Muzeul Județean și de la Arhive, cărora le mulțumim și pe această cale) nu au dat, până acum, nici un rezultat pozitiv. Cu titlu de

¹ H. Schmidt, **Cucuteni in der oberen Moldau, Rumänien**, Berlin-Leipzig, 1932, p. 1 și nota 4.

² M. Hoernes, **Urgeschichte der bildenden Kunst in Europa. Von den Anfängen bis um 500 vor Chr.**, Wien, 1898, p. 210.

³ E. Comșa, **Bibliografia neoliticului de pe teritoriul României**, II, București, 1977, p. 85, nr. 1224.

⁴ M. Petrescu-Dîmbovița, **Cucuteni**, București, 1966; Vl. Dumitrescu, **Arta culturii Cucuteni**, București, 1979; D. Monah, Șt. Cuceș, **Așezările culturii Cucuteni din România**, Iași, 1985; Cornelia-Magda Mantu, **Cultura Cucuteni. Evoluție, cronologie, legături**, BMA V, Piatra Neamț, 1998; M. Petrescu-Dîmbovița, M.-C. Văleanu, **Cucuteni-Cetățuie. Monografie arheologică**, BMA XIV, Piatra Neamț, 2004 ș.a.

⁵ G. Bosshard, **Die prähistorische Station von Cucuteni**, în *Antiqua*, VIII, 1890, 3-4, p. 25-27 și pl. V.

ipoteză, presupunem, pe baza indiciilor furnizate de articol, că poate fi vorba de un personaj de origine germană, cu preocupări destul de serioase în domeniul arheologiei și care învățase și limba română, măcar pentru a se putea informa prin citit. Nu este exclus să fi fost un profesor de germană, care predă la unul din liceele din oraș sau, poate, vreun funcționar diplomatic la consulatul german din Galați⁶. Nu ne pierdem speranța ca, în viitor, să putem dezlega această enigmă.

Cât despre revista care a publicat articolul (*Antiqua*), aceasta se dorea, așa cum reiese din subtitlul ei, a fi un organ de dezbatere pentru prietenii antichităților (*Unterhaltungsblatt für Freunde der Alterthumskunde*), un periodic special pentru preistorie și domeniile sale (*Spezial-Zeitschrift für Prähistorie und einschlägige Gebiete*). Era editată de un consorțiu al amatorilor elvețieni de antichități, dar avea răspândire în toată lumea germană. Astfel, dacă centrul pentru Elveția era la Zürich, redacția se găsea în Alsacia, la Strassburg, iar expedierea pentru străinătate se făcea de la Dresda (în Saxonia). Revista a apărut lunar, cu primul volum în 1882-1883, până la volumul XI (1893)⁷. Numele ei a fost preluat, în 1973, de o nouă revistă *Antiqua*, ca organ al Societății elvețiene de Pre- și Protoistorie, cu sediul la Basel⁸.

Chiar la începutul articolului său, G. Bosshard precizează că despre descoperirile de la Cucuteni s-a scris foarte recent doar în limba română, ceea ce îngreunează informarea cititorilor din străinătate. Deși nu menționează nici un nume de autor român, din spusele sale se înțelege clar că se referea la articolul publicat de Gr. Buțureanu în 1889⁹, de unde preia principalele informații și cinci din cele șase figuri care însoțesc nota autorului german. Afirmăția autorului referitoare la scrierile în limba română sugerează faptul că el și-a redactat materialul înainte de tipărirea comunicării pe care Buțureanu, ajutat de Al. Odobescu, o prezentase la cel de al X-lea Congres de Antropologie și Arheologie Preistorică, desfășurat la Paris în 1889¹⁰, ca și înainte de apariția articolelor despre Cucuteni, prezentate, tot în limba franceză, de George Diamandy la Societatea de Antropologie din Paris¹¹.

⁶ V. Docea, **Relații româno-germane timpurii**, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2000, p. 22, 101-102 și notele 48-49.

⁷ www.ufg.uni-freiburg.de/d/inst/.../Zeitschriftenliste-09.pdf.

⁸ J. Filip, **Manuel encyclopédique de Préhistoire et Protohistoire européennes**, III (**Addenda**), Praha, 1998, p. 12.

⁹ Grigore C. Buțureanu, **Notiță asupra săpăturilor și cercetărilor făcute la Cucuteni din comuna Băiceni, județul Iași**, în *Archiva Societății Științifice și Literare din Iași*, I, 1889, 3, p. 257-271.

¹⁰ Idem, **Notes sur Coucuteni et plusieurs autres stations de la Moldavie du Nord**, în: **Congrès International d'Anthropologie et d'Archéologie Préhistoriques. Compte-rendu de la dixième session à Paris 1889**, Paris, 1891, p. 299-307.

¹¹ G. Diamandy, **Station préhistorique de Coucuteni (Roumanie)**, în *Bulletin de la Société anthropologique de Paris*, 3e série, t. 12, 1889, 4e fasc., p. 582-599; idem,

De asemenea, din textul articolului se vede că Bosshard nu cunoștea articolele în limba română despre descoperirile de la Cucuteni, apărute anterior anului 1889, adică broșura și articolul lui N. Beldiceanu¹², articolul lui I. Nădejde¹³ și relatarea geologului V. Lateș¹⁴, precum și o serie de notițe în diverse ziare¹⁵. Acest fapt ne determină să credem că Bosshard venise recent în România (după 1886) și fusese impresionat de descoperirile de la Cucuteni, dorind să informeze și publicul german despre acestea. Merită să menționăm faptul că, în felul acesta, cultura Cucuteni a intrat, în anii 1889-1891, în atenția lumii europene prin intermediul a două limbi de largă circulație: franceza (prin Buțureanu, Odobescu și Diamandy)¹⁶ și germana (prin Bosshard).

Bosshard, în articolul său, nu se mărginește doar la copierea mecanică a unor date din articolul lui Buțureanu, ci adaugă propriile sale comentarii și opinii, ceea ce dă un caracter de oarecare originalitate acestei prezentări timpurii despre Cucuteni.

Este demn de remarcat că unele dintre opiniile sale se vor regăsi, mai târziu, atât în sinteza lui M. Hoernes, cât și în lucrările lui Hubert Schmidt, ceea ce denotă că acestea au atras atenția unor savanți de renume.

În cele ce urmează vom prezenta câteva din aceste comentarii ale lui Bosshard. Astfel, de la început, el subliniază importanța descoperirilor recente de la Cucuteni, nu numai pentru România, ci și pentru o zonă mai largă, în primul rând ca material comparativ de studiu¹⁷, ceea ce dovedește că autorul avea cunoștințe cuprinzătoare despre preistorie. Precizează, fără nici un echivoc, că era vorba de o stațiune preistorică, încadrând-o, pe baza celor câteva obiecte de bronz, a bolurilor pentru turnarea metalului, ca și a idolilor, în perioada târzie a epocii pietrei, eventual în tranziția spre epoca bronzului¹⁸.

Urmele de locuire din prajma dealului Cetățuia, care se mai întindeau

Nouvelles idoles de Coucuteni (Roumanie), în *Bulletin de la Société anthropologique de Paris*, 4e série, t. I, 1890, 2° fasc., p. 406-408.

¹² N. Beldiceanu, **Antichitățile de la Cucuteni. Schiță arheologică**, Iași, 1885; idem, **Antichitățile de la Cucuteni**, în *RIAF*, III, 1885, V, p. 187-192.

¹³ I. Nădejde, **Antichitățile de la Cucuteni**, în *Contemporanul*, IV, 1885, nr. 15, p. 587-592; nr. 17, p. 671-674.

¹⁴ V. Lateș, **Note din călătoria geologică a elevilor școlii normale superioare din Iași**, în *Contemporanul*, V, 1886, 3, p. 247-252 (p. 248-250: pentru Cucuteni).

¹⁵ *Noua Revistă*, an II, nr. 2, 26 XI / 8 XII 1884: prima informație despre descoperirile de la Cucuteni, pe baza pieselor achiziționate de N. Beldiceanu de la frații Șaraga (apud I. Nădejde, **op.cit.**, p. 587).

¹⁶ N. Ursulescu, M.-C. Văleanu **Debutul culturii Cucuteni în arheologia europeană**, în: **Dimensiunea europeană a civilizației eneolitice est-carpatică** (coord. N. Ursulescu), Iași, 2007, p. 21-62.

¹⁷ G. Bosshard, **op.cit.**, p. 25.

¹⁸ **Ibidem**, p. 25-26.

aproximativ 500 m, le consideră stațiuni anexă, de unde trage concluzia că stațiunea principală ar fi fost doar loc de refugiu. Argumentează rolul de fortificație a acesteia (cu mult înainte de descoperirea șanțurilor și valurilor de aici, de către H. Schmidt), prin poziția înaltă, apărată de pante din toate părțile¹⁹.

Despre petele roșii de pământ ars din stratul cu descoperiri, presupune că ar fi vechi locuri de înmormântare (morminte de incinerare)²⁰.

În decorul ceramicii, pe lângă influențele orientale, consideră (în funcție de nivelul cunoștințelor din acea vreme) că, prin ornamentele adâncite, sunt unele asemănări și cu tipul Lausitz din Europa centrală²¹ – lucru care astăzi, evident, nu se mai poate susține .

În privința idolilor, pe care îi consideră ca fiind cele mai valoroase descoperiri de la Cucuteni, în afară de asemănările cu piesele găsite de Schliemann la Mykene și Tyrins (la care se făcuseră adesea trimiteri și până atunci), aduce în discuție și similitudinile cu unele figurine de lut, găsite în Ungaria sau în construcțiile palafitte din Austria și Elveția. Totodată, compară imaginea idolului reprodus la fig. 3 cu reprezentările de pe urnele faciale din Germania²². De asemenea, remarcă faptul că bogata ornamentație adâncită, umplută adeseori prin culoare, ar reprezenta, probabil, podoabe de îmbrăcăminte²³.

În încheiere, autorul subliniază faptul că stațiunea Cucuteni este una din puținele așezări preistorice din România, precis cercetată și care a dat un material relevant, permițând astfel încadrarea descoperirilor de pe teritoriul României într-un vast areal (ce se întinde din Grecia până în Europa Centrală), cu aceleași apariții, ceea ce constituie dovada unei apartenențe generale și a unei creații comune generalizate²⁴.

Prin aceasta, G. Bosshard poate fi considerat un precursor al conceptului *Old Europe*, teoretizat mai târziu de Marija Gimbutas.

În ceea ce privește ilustrația, plasată în planșa V a volumului, aceasta conține șase figuri, dintre care cinci sunt selectate din articolul lui Gr. Buțureanu din 1889: 1 = Buț., p. 261, fig. 1; 2 = Buț., p. 271, fig. I; 3 = Buț., p. 262, fig. 15; 4 = Buț., p. 262, fig. 18; 5 = Buț., p. 261, fig. 8. Ultima figură (6) nu are, însă, nimic de-a face cu cultura Cucuteni și nici autorul nu face vreo referire la ea în text. Compararea figurilor din cele două articole dovedește că și aici Bosshard nu s-a mărginit să copie, ci a redesenat. Astfel, fig. 1 (schiță de secțiune a dealului Cetățuia față de zona învecinată) este simplificată, câștigând

¹⁹ **Ibidem**, p. 25.

²⁰ **Ibidem**, p. 26.

²¹ **Ibidem**.

²² **Ibidem**, p. 27.

²³ **Ibidem**.

²⁴ **Ibidem**.

în claritate, prin eliminarea diferitelor axe existente pe desenul lui Buțureanu. Celelalte figuri (2-5), reprezentând un vas pictat, doi idoli antropomorfi și unul zoomorf, au fost desenate în stilul specific arheologiei germane mai vechi, cu liniuțe, care redau mai bine volumele.

Aceste detalii, ca și comentariile din textul lui Bosshard, ne sugerează imaginea unui personaj familiarizat cu problemele arheologiei și preocupat de aspectele noi pe care le aduceau descoperirile de la Cucuteni în peisajul preistoriei europene, dorind sincer să contribuie la cunoașterea acestora în cercuri cât mai largi. De aceea, considerăm că G. Bosshard va trebui, de acum înainte, să fie considerat printre pionierii cercetării culturii Cucuteni, fiind primul străin care ne-a lăsat un text științific despre stațiunea eponimă a acestei civilizații.

Text

G. Bosshard, Galatz, **Die prähistorische Station von Cucuteni**, în *Antiqua*, VIII, 1890, 3-4, S. 25-27 und Taf. V.

[25] Der Zweck meiner Publikation soll ein gedrungener Bericht über eine auch für weitere Kreise interessante und für das vergleichende Studium überaus wichtige neue Entdeckung in Rumänien sein. – Der Fundort, der uns hier beschäftigt, liegt bei *Cucuteni* und repräsentirt das Terrain einer prähistorischen Ansiedlung. Die Ausgrabungen wurden bereits 1885 begonnen, doch dauern sie noch jetzt fort und haben seither werthvolles Material zur Urgeschichte Rumäniens geliefert. In jüngster Zeit hat man auch eine Veröffentlichung der Funde begonnen, jedoch ist dieselbe in rumänischer Sprache abgefasst und derart leider dem Auslande kaum zugänglich.

Die Station liegt auf einem Hügel, dessen Oberfläche ca. 160 m lang und 80 m breit ist. Möglich, dass sie noch grösser ist, den in ca. 500 m Entfernung sind nach verschiedenen Richtungen abermals Spuren solcher Wohnstätten gefunden worden. Vielleicht sind diese als Zweigstationen zu deuten, vielleicht aber sind hier die eigentlichen Wohnorte jener Leute zu suchen, in welchem Falle unser Hauptfundplatz wohl eher als Zufluchtsstätte, als Refugium, zu betrachten wäre. Zu diesem Zwecke erscheint denn auch die hohe, sichere, von allen Seiten durch Abhänge geschützte Lage recht geeignet, ja für eine prähistorische Festungsanlage wie geschaffen (man vgl. Fig. 1, Taf. V, Seitenansicht). Im Durchschnitte zeigt sich die Fundschicht überdeckt mit einer ca. 30 cm hohen Humusschichte; die nun folgende sehr starke Fundschicht selbst besteht aus Lehm, Sand und Steinen und ist mit Kohlen, Asche etc. durchsetzt. In dieser Schicht beobachtet man [26] wieder inselartig auftretende rothe Flecken, welche aus verbrannter Erde bestehen und in denen die meisten

Funde zu Tage treten. Vielleicht haben wir in diesen Flecken alte Bestattungspunkte, ich möchte sagen, Brandgräber, zu suchen. Unter dieser Fundschicht folgt direkt der ursprüngliche Fels- resp. Kalkboden.

Die Funde bestehen neben zahlreichen bis jetzt noch nicht näher bestimmten Knochenresten in Gefässen, Steinbeilen, Feuersteinabfällen, Knochenpfiemen und Knochenmeisseln, Messern und Pfeilspitzen aus Knochen, kleinen Beinhämmern u. ä. m. Von den Gefässen sind sowohl Urnen-, wie Schaalen-, Becher- und Napfförmige, vertreten und zwar lassen sich sowohl sehr rohe, von Hand gearbeitete, als auch feine, die mit der Töpferscheibe verfertigt werden sind, beobachten. Manche tragen eingravirte Ornamente, die dem Lausitzer Typus entsprechen, andere zeigen mehr orientalischer Gepräge und sind vielleicht orientalischer Herkunft (Fig. 5, V). Von Wichtigkeit sind ferner Wandstücke von Hütten (Thonverkleidung) und Giessschaalen. Von Bronzegegenständen wurden nur einige wenige Nadeln gefunden, so dass also der Charakter der Ansiedlung im grossen Ganzen dem der spätern Steinzeit entspricht. Manche Töpferwaren und eben erwähnte Giessschaalen und Bronzegegenstände lassen uns die Station an das Ende der Steinzeit resp. in die Uebergangsepoche datiren und dem entsprechen auch die ohne Zweifel interessantesten Fundstücke von Cucuteni, nämlich die ziemlich zahlreich gefundenen „Götzenbilder“ oder „Idole“ von Menschen und Thieren. Es entsprechen diese ganz den von Schliemann in Mykenae und in Tyrins gefundenen Idolen, ebenso aber stimmen sie auch mit den thönernen Thierfiguren überein, wie man sie in Ungarn, in österreichischen und schweizerischen Pfahlbauten gefunden hat. Es sind ziemlich roh aus Lehm geformte Figuren von vierfüssigen Thieren, in denen wohl Ochsen zu erkennen sind (vgl. Fig. 4). Am werthvollsten sind die Menschenfiguren, die oft reich mit eingravirten Ornamenten bedeckt, die Gravirungen selbst oft mit Farbe ausgefüllt, sind; möglicherweise soll die Gravirung den Kleiderschmuck darstellen, wie das interessante Idol Fig. 2, Taf. V vermuthen lässt. Als ein weiteres Beispiel eines solchen diene Fig. 3, die lebhaft an die Schliemann'schen [27] Funde einerseits und die deutschen Gesichturnen anderseits erinnert.

So bildet die Station Cucuteni eine der wenigen prähistorischen Ansiedlungen Rumäniens, die bis dahin einer genauern Untersuchung unterzogen worden sind, und die ein hervorragendes Material ergeben haben. Sie ist für die allgemeine Prähistorie um so wichtiger, als die Funde von Cucuteni beweisen, dass in den oben erwähnten Culturepochen auch das Gebiet Rumäniens durchaus in dem Formenkreis sich bewegte, der von Griechenland durch Ungarn in ganz Mittel-Europa stets dieselben Vorkommnisse in derselben Form wiederkehren lässt: der Beweis einer allgemeinen Zusammengehörigkeit und eines allgemeinen Zusammenschaffens.

G. Bosshard, Galați, **Stațiunea preistorică de la Cucuteni**, în *Antiqua*, VIII, 1890, 3-4, p. 25-27 și pl. V.

[25] Scopul publicației mele va fi o succintă informare despre o nouă descoperire din România, interesantă și pentru cercuri mai largi și extrem de importantă pentru studiul comparativ. – Locul descoperirii, de care ne ocupăm aici, se află la Cucuteni și reprezintă terenul unei așezări preistorice. Săpăturile au început deja din 1885, dar continuă și în prezent și au oferit, de atunci, material valoros pentru istoria străveche a României. Foarte recent, a început și o publicare a descoperirilor, dar aceasta este redactată în limba română și, de aceea, din păcate, greu accesibilă în străinătate.

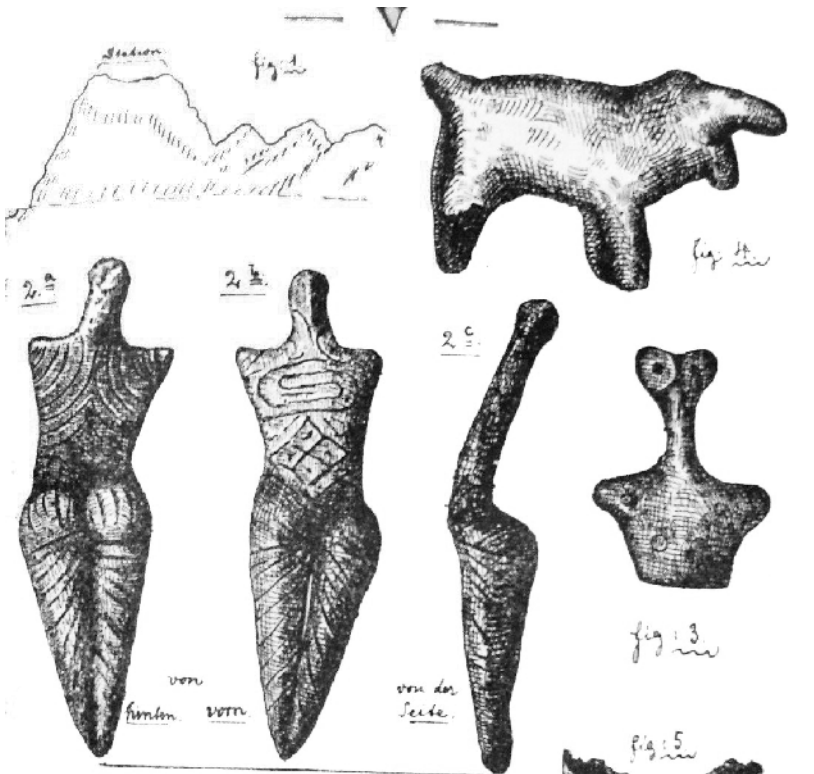
Stațiunea se află pe o colină, a cărei suprafață este de circa 160 m lungime și 80 m lățime. Posibil că este și mai mare, deoarece la circa 500 m depărtare s-au găsit, în diverse direcții, și alte urme ale unor asemenea locuințe. Probabil, acestea se pot interpreta ca așezări anexe, dar, probabil, aici trebuie căutate locuirile propriu-zise ale acelei populații, caz în care stațiunea noastră principală ar trebui considerată mai degrabă ca loc de adăpostire, ca refugiu. În acest scop, pare a fi, deci, cu totul propice poziția înaltă, sigură, apărată de pante din toate părțile, așa cum avem de-a face la o fortificație preistorică (v. pl. V, fig. 1, vedere laterală). În secțiune, stratul de descoperiri este acoperit de un strat de humus, gros de circa 30 cm; stratul cu descoperiri, care urmează, foarte gros, constă din lut, nisip și pietre și este împănăt cu cărbuni, cenușă etc. În acest strat se observă, [26] de asemenea, pete roșii, ca niște insule, constând din pământ ars și în care apar cele mai multe descoperiri. În aceste pete ar fi de căutat, probabil, vechi locuri de înmormântare, așa putea spune morminte de incinerare. Sub acest strat cu descoperiri urmează direct patul stâncos, respectiv calcaros.

Pe lângă numeroase resturi de oase, până acum nedeterminate mai atent, descoperirile constau din vase, securi de piatră, cioplitori de silex, împungătoare de os și dălți de os, cuțite și vârfuri de săgeți din oase, mici ciocane de os și multe altele. În cadrul vaselor se întâlnesc atât forme de urne, cât și de străchini, pahare și ulcele, putându-se observa atât grosiere, lucrate cu mâna, cât și fine, care au fost prelucrate cu roata olarului. Unele poartă ornamente adâncite, care corespund tipului Lausitz, altele arată mai mult amprente orientale și sunt probabil de origine orientală (pl. V, fig. 5). Importante sunt apoi bucațile de pereți ale colibelor (acoperământul de lut) și bolurile pentru turnare. Dintre obiectele de bronz au fost găsite numai puține ace, astfel că, deci, caracterul așezării corespunde, cu totul, celui al perioadei târzii a epocii pietrei. Unele piese ceramice și, mai ales, amintitele boluri pentru turnare și obiectele de bronz ne permit să datăm stațiunea la sfârșitul epocii pietrei, respectiv în perioada de tranziție și lor le corespund, de asemenea, descoperirile, desigur cele mai

interesante de la Cucuteni, adică destul de numeroasele „imagini de divinități” (sau „idoli”) găsite, de oameni și animale. Acestea corespund întru totul idolilor găsiți de Schliemann la Mykenae și Tyrins, dar corespund și cu figurinele de animale din lut, așa cum s-au găsit în Ungaria, în construcțiile palafitte austriece și elvețiene. Este vorba de figurine de animale patrupede, modelate destul de grosier din lut, în care se pot recunoaște, probabil, bovine (pl. V, fig. 4). Cele mai valoroase sunt figurinele umane, care adeseori sunt bogat acoperite cu ornamente adâncite, la rândul lor, acestea, de multe ori, umplute prin culoare; e posibil ca adânciturile să reprezinte podoabe de îmbrăcăminte, așa cum permite să se presupună interesantul idol din pl. V, fig. 2. Ca un alt exemplu de acest fel servește fig. 3, care amintește elocvent, pe de o parte de [27] descoperirile lui Schliemann, iar pe de altă parte de urnele faciale din Germania.

Astfel, stațiunea Cucuteni reprezintă una dintre puținele așezări preistorice din România, supuse până acum unei cercetări precise și care au dat un material relevant. Ea este cu atât mai importantă pentru preistoria generală, cu cât descoperirile de la Cucuteni dovedesc că, în epocile culturale mai sus amintite, și teritoriul României a evoluat permanent în cercul de forme care a permis să se repete mereu, din Grecia, prin Ungaria, în întreaga Europă Centrală, aceleași apariții, în aceeași formă: dovada unei apartenențe generale și a unei creații comune generalizate.

Traducere: N. Ursulescu

Station bei Cucuteni.

